

**РЕЦЕПЦИЈА И АДАПТАЦИЈА НА РАСКАЗОТ „ВАМПИР“ НА
ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ ВО СЛОВЕНИЈА**

Namita Subiotto

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Slovenija

Keywords: Macedonian literature, Petre M. Andreevski, translation, intercultural mediation, literary adaptation

Summary: After the Slovenian translation of the short story "The Vampire" written by Macedonian writer Petre M. Andreevski was published and recorded for the radio, it was also adapted (transformed) into another genre and performed by a group of Slovene artists. The first part of the paper contains information about the published and recorded translations of the poetry and prose of Petre M. Andreevski into Slovenian, whereas the second is focused on the adaptation of the story "The Vampire" by Ana Dusha. Her version puts Andreevski's text in a new, fresh and exciting context.

Резиме: Откако словенечкиот превод на расказот „Вампир“ од македонскиот писател Петре М. Андреевски беше објавен во книга и снимен за радио, тој беше исто така адаптиран и трансформиран во друг жанр и изведен од група словенечки уметници. Првиот дел од прилогот содржи информации за објавените и снимените словенечки преводи на поезијата и прозата на Петре М. Андреевски, додека вториот дел е фокусиран на адаптацијата на расказот „Вампир“, направена од Ана Душа. Нејзината верзија му дава на текстот на Андреевски еден нов, свеж и возбудлив контекст.

Клучни зборови: македонска литература, Петре М. Андреевски, превод, интеркултурни врски, книжевна адаптација

Словенечкиот превод на расказот „Вампир“ на Петре М. Андреевски наиде на добра рецепција и предизвика креативна адаптација на овој текст, како и трансформација во друг жанр, направена од група на млади словенечки уметници. На овој феномен подетално ќе му се посветиме во вториот дел од прилогов, а во првиот дел презентираме податоци за словенечките преводи на делата на Андреевски.

Еден од најинтересните и најплодни творечки опуси во македонската книжевност, опусот на Петре М. Андреевски, создаван главно во

последните четири децении од XX век, на словенечката јавност ѝ се открива дури по авторовата смрт во 2006 година, и покрај тоа што македонската книжевност во шеесеттите, седумдесеттите и во првата половина на осумдесеттите години од XX век, релативно добро и организирано е презентирани во словенечкиот простор. Петре М. Андреевски не е застапен, на пример, во двете најважни поетски антологии на македонската поезија во Словенија - во антологијата на Александар Спасов *Sodobna makedonska poezija* од 1963 година (во која се застапени Славко Јаневски, Блаже Конески, Ацо Шопов, Гого Ивановски, Србо Ивановски, Гане Тодоровски, Матеја Матевски, Цане Андреевски, Анте Поповски, Влада Урошевиќ и Радован Павловски), ниту во изборот на Георги Сталев *Pesmi* од 1976 година (со песни на Блаже Конески, Ацо Шопов, Анте Поповски и Јован Котески). Една песна на Петре М. Андреевски се појавува само¹ во списанието *Sodobnost, god. 16, br. 12*, во 1968 година, на 1267-та страница. Тоа е песната „Додолки“ (Dodoli) во превод на Иван Минати, и во рамки на изборот на Александар Спасов, насловен како „Pesniki mlade makedonske generacije“². Покрај Андреевски, во овој избор (со по една песна), се застапени и Јован Котески, Петар Бошковски, Радован Павловски, Атанас Вангелов и Богомил Ѓузел. Неколку песни од циклусот „Смртта на бабарот“ беа интерпретирани на словенечкото национално радио (Radio Slovenija) во 1985 година³. Во 2001 година е објавен посебен број на списанието *Sodobnost*, во кој е поместен и расказот „Вампир“ на Петре М. Андреевски, и тоа во превод на англиски, направен од Душанка Забуковец.⁴ Овој расказ, неколку години подоцна, ќе исткае возбудлива интермедијална рецепциска приказна што ќе ја откриеме малку подоцна и на којашто ќе ѝ посветиме посебно внимание.

Речиси пола век по објавувањето на единствената песна на П.М. Андреевски на словенечки, списанието *Rp./Lirikon21: revija za poezijo XXI. st.*, год. 3, бр.2/3 (2007), на стр. 83-94 објавува шест песни од збирката *Дениција* (во мој препев). Тоа се песните: „Песна за мојата песна“, „Летување“, „Песна за нејзината песна“, „Прво писмо“, „Петто писмо“, „На гробот на Дениција“ (Pesem o моји pesmi, Letovanje, Pesem o njeni pesmi, Prvo pismo, Peto pismo, Na Danicijinem grobu), а објавени

---

¹ Проверував само во базата Cobiss.

² Достапно и на: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4RWB3IMC>.

³ За жал не успеавме да добиеме податоци за преведувачот, редакторот и воопшто, за контекстот на емисијата.

⁴ Достапно на: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-8S04M0CS>.

се во рубрика за преводи од современа литература и беа претставени на поетски фестивал „Лириконфест“, во Велење, во 2007 година. Три песни на Андреевски се вклучени во изборот на современата македонска книженост („Poskus antologije makedonske književnosti“) направен од Соња Должан, објавен во посебен број на списанието *Otočje*, год. 3, бр. 6, 2011, на стр. 215-218: „Тркалезни форми“ и „Лакримариј“ (Okrgole oblike, Lakrimarij) во препев на Соња Должан, и „Кога ја љубев Дениција“ (Ko sem ljubil Denicijo) во препев на Ања Брачич. Поезијата на Андреевски, значи, уште чека да биде соодветно претставена во Словенија во форма на самостојна збирка, додека дел од плодниот прозен опус на овој автор веќе е солидно презентираан.

Кога во 2004 година ја истражував присутноста на македонската кратка проза во Словенија, дојдов до фрапантен заклучок дека освен во некој литературни списанија⁵, од 1947 година⁶, во Словенија, не е објавена ниту една антологија на македонскиот расказ и само две збирки раскази (*Зоки Поки* на Оливера Николова и *Пасквелија* на Живко Чинго). Релативно брзо ситуацијата ќе се поправи: во 2007 година, на Филозофски факултет во Љубљана се печати избор на македонскиот фантастичен расказ *V mesečini svet: makedonska fantastična kratka proza*, а во 2008 година, „Študentska založba Ljubljana“, елитната белестричичка едиција Белетрина, објавува (мој) избор на македонскиот расказ *Kar vidijo mačke: makedonska kratka proza*⁷. Во двете книги се поместени и раскази на П.М. Андреевски, во првата „Незнаен страв“ (Neznani strah), во превод на Горан Мајсторовиќ и Андреј Келенц, а во втората, расказите „Аванос“, „Вампир“, „Коњокрадец“ (дел од расказот „Коњи“) и „Мрави“ (Avanos, Vampir, Konjski tat, Mravlje), во мој превод. Изборот *Kar vidijo mačke*

---

⁵ Во списанието *Sodobnost* (67/5-6 2003), во избор на Лидија Димковска и во превод на Алеш Мустар, се претставени следните автори со по еден расказ: Драги Михајловски, Димитрие Дурацовски, Александар Прокопиев, Јадранка Владова, Томислав Османли, Трајче Кацаров, Ермис Лафазановски, Блаже Миневски, Венко Андоновски, Оливера Корвезирска, Игор Исаковски, Гоце Смилевски и Жарко Кујунџиски.

⁶ Во октомври 1947 година, во Словенија, се објавува првиот избор на македонскиот уметнички расказ во превод на словенечки и со предговор на Франц Језа. Во изборот со наслов *Makedonske povesti* се објавени раскази на Владо Малески („V rogočni počí“), на Иван Точко („Bojana“, „Odpusti mi, moj Bog ...!“), на Коле Чашуле („Zgodba strica Nikole“, „Zgodilo se je neke viharne počí“) и на Јован Бошковски („Blokada“) (Субиоги, 2008).

⁷ Во изборот кој претставува дел од продукцијата на македонскиот расказ, од 1985 до 2005 година, се вклучени 11 автори (Славко Јаневски, Влада Урошевиќ, Петре М. Андреевски, Димитрие Дурацовски, Јадранка Владова, Александар Прокопиев, Драги Михајловски, Ермис Лафазановски, Оливера Корвезирска, Венко Андоновски и Игор Исаковски) со по 2-4 расказа.

наиде на добар одзив, па добив понуда да подготвам книга од македонски автор за издавачот „LUD Literatura“ за едицијата „Storinje“, специјализирана за објавување светски раскажувачки класици. Во 2011 година, во оваа едиција ќе се отпечати избор од расказите на П.М. Андреевски со наслов *Сите лица на смртта (Vsi obrazi smrti)*, во кој се вклучени следниве раскази: „Проклетата куќа“, „Самовила“ (од расказот „Коњи“), „Духот од Доброени“, „Чевли“, „Помеѓу Софроние и божјиот суд“, „Кој е мртвиот, господе“, „Природна појава“, „Крт“, „Каде се врапците“, „Играта на старците“, „Закопот на селскиот виолинист Ѓорѓија Димоски“, „Лубеница“, „Водици“, „Мост“, „Татко“, „Гасеничаво лето“, „Прогонствата на бога и Јуда“, „Конечната цел на Поетот Манивилев“ (*Prekleta hiša, Vila, Duh iz Dobroenov, Čevlji, med Sofronijem in božjo sodbo, Kdo je mrtev, Naravni pojav, Krt, Kje so vrabci, Ples starcev, Pokop vaškega violinista Gjorgjija Dimoskega, Ljubenica, Jezusov krst, Most, Oče, Goseničavo poletje, Pregnanstva boga in Judeža, Končni cilj pesnika Manivilova*). Новелата „Чевли“ беше интерпретирана и во емисијата на радио „Literarni portret“ на „Radio Slovenija, 3. program, ARS“, на 10. 11. 2011 година⁸. Во истата (2011) година е објавен и словенечки превод на романот *Последните селани (Poslednji vaščani)*, за издавачот „Društvo slovenskih pisateljev“ во едицијата „100 словенски романи“. Не е едноставно да се истражи каква е вистинската рецепција на овие две книги на П.М. Андреевски кај словенечките читатели, сепак можеме да кажеме дека книгите досега наидоа на некаков одглас во словенечките медиуми.

На 13. 7. 2012, неделникот *Mladina* (бр. 28) објавува рецензија на романот *Последните селани* од литературниот критичар Матеј Богатај. Кратката рецензија е насловена „Bogu za hrbtom, zahrbtba vas“, книгата е оценета со четири (од пет) ѕвездички, во првиот дел е прикажана содржината на романот, а на крајот Богатај пишува: „Андреевски ја води својата приказна за изумирање на селцето суверено, со убедливи и сликовити портрети, со жива митологија и заедничка енциклопедија, која вклучува цела палета на традиционалните знаења, и, секако, во очекуван и соодветно меланхоличен поттон, што го обележуваат повторувања со кои се илустрира неменливоста на овој архаичен и безвременски свет. Романот е прозно редување/тажење за изгубените села и испустениците кои живеат во нив.“⁹ Романот *Последните селани* се најде и на списокот на предлози за читање на плажа во 2012

⁸ Снимката достапна на: <http://ava.rtv slo.si/predvajaj/petre-m-andreevski/ava2.120645237>

⁹ Достапно на: <http://www.mladina.si/113995/petre-m-andreevski-poslednji-vasceni/>.

година: Јасна Млакар од мариборската библиотека предлогот го аргументира со кратка рецензија во која кусо известува за содржината на романот и завршува: „Со мајсторски изработен течен стил, богат јазик и чести иронични поттонови, авторот успеа на читателот да му го доближи демографското пропаѓање на руралниот свет на Македонија, а истовремено да му понуди и возбудлива приказна.“¹⁰ На националното радио (Radio Slovenija, ARS), на 11 април 2013 година, во емисијата на радиото „S knjižnega trga“, во којашто се претставуваат нови книги, се емитираше рецензија на Маре Цестник. Пишувајќи за книгата *Vsi obrazi smrti*, тој ќе истакне: „Збирката раскази на современиот македонски класик Петре М. Андреевски, тематски и содржински го донесува точно тоа што го најавува насловот: фасцинација со смртта. Писателот кој може и сака да излее толкав концентрат на книжевна обработка на оваа клучна тајна на животот, бездруго не ја сфаќа смртта само како некакво природно резиме на животот туку се обидува да одбере што повеќе агли на гледање, што повеќе можности и варијанти. Но, колку што авторот во своето атмосферско цртање е натуралистичен, често дури груб, пред сè во смисла на органските промени на болеста, пропаѓање, валканост и насилство над телото, тој своите раскази ги преплетува со доминантна нота на надреалното, фантастичното, спиритуалното, па и трансценденталното. (...) На читателот му е препуштено дали ќе може да се воодушеви од вакви сижеа, од степенувањето на ужасот, насилството, шаманството и верувањето во мрачниот надреален свет, но секако ќе мора да признае дека расказите на Андреевски се мајсторски концептуализирани и изработени, дека станува збор за одличен стил и богата лексика. Најназад, тој се угледувал на народните раскажувачи, што има посебна тежина, бидејќи на Македонците дури и во секојдневните теми и во денешново време треба да им ја признаеме исклучителната реторичка дарба.“¹¹

Македонската литература во Словенија, во последните десетина години, не е слабо застапена, од 2005 година се печати најмалку една преведена книга годишно, пред сè романи, а дела на македонските автори се застапени и во книжевни списанија, македонски автори се редовни гости на словенечките литературни фестивали. Сепак, тешко е да се оцени колку оваа преводна продукција е конзумирана од словенечката публика и дали се пројавуваат некои позитивни, креативни

---

¹⁰ http://www.mb.sik.si/datoteka/struktura/Pocitnisko_branje_2012.pdf

¹¹ Снимката достапна на: <http://ars.rtvsl.si/sveta-poroka-vsi-obrazi-smrti-clovek-v-holocenu-in-kalejdoskop-goriske-preteklosti/>

влијанија. При вакво истражување најдов на еден многу интересен пример. Кога работев на изборот *Kar vidijo mačke: makedonska kratka proza*, паралелно подготвив и неколку прилози за две емисии на радио за културната редакција на „Radio Student“. На редакцијата од емисијата „Za dva groša fantazije“ им го испратив и словенечкиот превод на расказот „Вампир“ на П.М. Андреевски, и тие го прифатија, иако концептот на емисијата беше да се снимаат само нови, уште необјавени преводи на народни приказни од целиот свет. Снимените приказни се емитираа на „Radio Student“ секоја вечер, се печатеа и рекламни разгледници со цитати од приказните¹², подоцна одбраните приказни беа објавени во ЦД формат, некои беа интерпретирани и во живо, на исклучително креативни, интересни, забавни и одлично прифатени раскажувачки манифестации „Pravljíčna ReŠetanja“¹³. Преводот на „Вампир“ беше за првпат емитиран на 1 април 2004 година на фреквенции од „Radio Student“, а потоа беше вклучен и во споменатите раскажувачки манифестации. Го интерпретираше Ана Душа, пејачка и интерпретаторка на словенечките и други народни приказни, иницијаторка на раскажувачки манифестации и водителка на неколку семинари за раскажување. Неколку години подоцна Душа креативно го преработи овој расказ, му го смени насловот во „Најденица“ и го вклучи во мошне интересен и успешен уметнички проект, наречен „Три здрави Марији и еден оче наш“ (Tri zdrave Marije in en oče naš).

Станува збор за 60-минутен *концерт-расказ*¹⁴ - еден вид жанровски амалгам на раскажување (орална интерпретација на народни и авторски песни и приказни) и музички концерт, така што на некој начин функционира и како театарска претстава. Режијата на Маре Булц¹⁵ е минималистична: изведувачите со пеење, раскажување и

---

¹² На пример последните две реченици од расказот „Вампир“.

¹³ Одбраните приказни беа интерпретирани (не читани!) во живо од спикери на радио и најчесто со музичка придружба. Изведувачите се натпреваруваа кој ќе биде поинтересен и подуховит, а публиката тоа го прифати со отворени раце. Освен „Вампир“, од македонските текстови, на овие манифестации се интерпретираше и приказната „Царо што имал на глаата рог“, запишана од Марко Цепенков, и тоа во блуз-варијанта (со усна хармоника).

¹⁴ На ЦД-то и во медиумите, овој настан е жанровски определен како *koncertna pripoved*, значи се дава посебен акцент на нарацијата, бидејќи ознаката *концерт* асоцира само на музичкиот дел.

¹⁵ Маре Булц, меѓудругото, беше и преведувач и коредисерт на пиесата *Буре барут* на Дејан Дуковски, во 1998 година, со неговиот „Dejmo stisnat teater“, како и режисерт на многу успешна театарска претстава *Čefurji raus!*, направена според истоимениот роман на Горан Војновиќ, кој беше продаден во исклучително голем тираж.

свириење на различни инструменти, а најчесто на клавијатури и гитара, создаваат волшебна кулиса за проекција на колаж од избраните авторски и народни раскази и песни, направен од Ана Душа. Концертот се состои од три словенечки народни песни (запишани од етнологот Карел Штрекел): „Nuna“, „Stoji, stoji mi polje“, „Grajska gospa zakolje majerici sinka“, и три адаптации: на словенчката народна песна „Lenčica, Gregcova sestrica“, на шкотската народна приказна „Red and white rose“ (запишана од Том Муир) со нов наслов „Рози“ (Vrtnice), и на македонскиот расказ „Вампир“ од Петре М. Андреевски со нов наслов – „Најденица“. Концертот го изведуваат признаени словенечки уметници: Ана Душа – раскажувачка и пејачка, и тројца музичари од една од најуспешните словенечки етно-групи „Katalena“: Полона Јанежич – клавијатури и вокал, Боштјан Нарат – гитара и вокал, и Весна Зорник – вокал. Авторка на музиката е Полона Јанежич, драматург е Шпела Фрлиц, сценограф е Дамир Левентиќ. Целиот концерт е снимен во живо, и тоа делумно во љубљанскиот алтернативен клуб „Menza pri koritu“ и во трпезаријата на женскиот оддел од затворот во Иг - „Zavod za prestajanje kazni zapora Ig“, и објавен во форма на ЦД, во 2012 година. Концертот беше изведен во 2011 и 2012 година на различни локации и многу добро посетуван. Во една од кратките најави за настанот можеме да прочитаме: „Во актуализираната варијанта на три словенечки епски песни и една данска¹⁶ и една македонска приказна, летаат главите од вратовите и жените од сидовите, во нив се мешаат крвта и бакнежите, љубовта и смртта.“¹⁷ Овој сликовит опис ме поттикна да размислувам зошто токму овие одбрани текстови, што всушност ги поврзува и, пред сè, од каде меѓу нив расказот на Петре М. Андреевски? Оттука се решив овие, па и некои други прашања да ѝ ги поставам на Ана Душа, главната нараторка и авторка на изборот на текстовите и на нивната адаптација.

Најпрвин ја замолив Ана Душа да ми каже каде се сретнала со расказот „Вампир“ на П. М. Андреевски, на што таа одговори: „Овој расказ беше избран од страна на екипата која ја работеше емисијата „Za dva groša fantazije“, за културната редакција на »Radio Študent Ljubljana“. За оваа емисија избиравме народни приказни, кои потоа ги

---

¹⁶ Расказот „Рози“ во медиумите е различно определен: како шкотска, како данска или како ферска народна приказна, додека на ЦД-то е определен како шкотска народна приказна.

¹⁷ http://www.pripovedovalskivariete.si/index.php?view=article&id=198%3Atri-zdrave-marije-in-en-oe-na-menzi-pri-koritu-18122012-1900&option=com_content.

снимаваме за радио и ги интерпретиравме на манифестации „Pravljіčna Rešetanja“. Иако расказот „Вампир“ не е народен, сепак го избравме, зато што звучи како да е народен и затоа што ни се чинеше дека најверојатно се потпира на некакви народни верувања, а и стилски најверојатно имитира некои модели на народното раскажување, на пример репетицијата. Мене лично ми се чинеше дека овој расказ е соодветен за раскажување, затоа што „дише“, така што раскажувачот има доволно слобода да го преработи по свое. Впрочем, во целото наше десетгодишно делување имаме одбрано само четири-пет авторски раскази¹⁸.“

Не ме изненадува што редакцијата го препознала расказот „Вампир“ на П.М. Андреевски *како народен*. Овој расказ мотивно се потпира на македонското народно творештво, пред сè на преданијата за вампирите, какви што можеме да ги читаме и во монографијата на Танас Вражиновски и Лепосава Спировска *Вампирите во македонските верувања и преданија* (1988). Станува збор за мотив на враќање на мртвиот маж кај својата жена. Вражиновски и Спировска изработуваат и типологија на ликот на вампирот во македонските народни преданија, каде што овој тип на вампирот го нарекуваат *вампир – сопруг, односно сексуален партнер*, за кој е карактеристично: „Суштината на овој тип на вампир е одржување на сексуални контакти со својата жена, односно продолжување на ’љубовта’ на маж и жена со цел да се добие потомство, коешто не е добиено за време на животот на мажот. Тука веќе љубовта не е заемна. Жената го прифаќа својот бивш сопруг не поради љубов, туку поради страв. Таа секогаш е спремна да се ослободи од него и при првата можност го прави тоа. Од таквата врска се добива дете, кое всушност станува вампирција. Основната особина на вампирот-сопруг или сексуален партнер е во тоа што кога лежи до својата жена неговото тело е ладно. Ладното тело е всушност знак за распознавање на вампирот.“ (Вражиновски, Спировска, 1988:20). Андреевски од народните преданија за вампирите презема пред сè мотиви за креативно да ги разработи и трансформира од усната во писмена форма, при што презема и некои стилски особини од други жанрови од народното творештво, каква што е репетицијата, карактеристична на пример за волшебните приказни и епските песни. Ако го споредиме ликот на *вампирот-сопруг* од народните преданија со ликот на Најден Стојкојчин, вампирот од расказот на Андреевски, можеме да забележиме големи разлики, од кои можеби најочигледни се дека демонското, лошото, нечистото не го

---

¹⁸ Меѓу нив и „Килибарско око“ на Ермис Лафазановски во мој превод.

карактеризира нечистиот мртовец Најден, туку колективот на селаните, и дека Најденица не го прифаќа својот мртов маж поради страв, туку поради љубов. Се чини дека токму љубовта на Најденица кон нејзиниот мртов маж е централен мотив во расказот на Андреевски, како и во адаптацијата на Ана Душа, каде што е уште посилено нагласен.

На прашањето зошто се решила да го вклучи расказот „Вампир“ во проектот „Три здрави Мари и еден оче наш“, Ана Душа одговара: „Размислувајќи за концептот на овој проект, најпрвин работев чисто интуитивно – одбрав две приказни што во она време мене лично (како на раскажувачка) ми беа најблиски (покрај „Најденица“, тоа беше и шкотската народна приказна „Рози“). Подоцна им додавав и други приказни, за кои сметав дека содржински се надоврзуваат на првите две. Работејќи на тој начин, сфатив дека црвена нишка на сите одбрани приказни е жената која со својот став, каков и да е, застанува сама против сите. Понатаму го обработував овој мотив во различните приказни на различни начини. Тоа беше и причината за да го сменам насловот на оригиналниот расказ „Вампир“ во „Најденица“, бидејќи сметав дека во него се работи за интимна приказна на оваа жена, за приказна на жената која на една страна се бори со себеси, а на друга страна со светот, кој поради тоа што таа не им се подредува на правилата (не го пушта мртниот сопруг), ја исклучува од својата заедница и на крај ја убива. Се обидов да ја развијам истата тема низ двете приказни („Рози“ и „Најденица“), бидејќи за мене и двете говорат за „истата“ жена, која ќе се најде во две различни ситуации. Затоа и се обидов споредувајќи ги двете приказни да создадам опозиција во односот на двете протагонистки кон сопругот и во односот на селаните кон нив.“

Текстовите, вклучени во концертот, навистина многу добро содржински се надоврзуваат и творат целина, се поврзуваат во некаква, како што вели Душа, интимна приказна за жената, односно откриваат широк спектар на љубовта на жената. Во првиот расказ, адаптација на шкотската народна приказна „Рози“, протагонистката е млада жена која се мажи за селскиот духовник. Таа се соочува со силен страв од раѓање, затоа што видела многу жени кои умреле при породување, бидејќи на нивниот остров немало лекар. На сон ѝ се предочува решение како да се заштити од породувањето – да оди во воденицата и да го заврти воденичкиот камен во спротивна (демонска, ѓаволска!) насока. Реализирајќи го тоа, таа доаѓа до многу мачен конфликт со сопругот, како и со двајцата неродени синови кои ги сретнува на сон и кои и физички ја малтретираат лутејќи ѝ се што не

ги родила, бидејќи им бил пишан добар живот. Единствената утеха во сето тоа е нејзината неродена ќерка – единствено таа (исто така појавувајќи се пред неа на сон) ѝ изразува благодарност што решила да не ја роди, бидејќи ќе се родела саката и со многу низок раст. Мажот не може на жена си да ѝ ја прости нејзината грешна постапка и ја проколнува, а откако таа ќе умре, им забранува дури на селаните да ја погребат на селските гробишта, но тие не го слушаат, бидејќи не ја сметаат за грешна. Се чини дека ѝ простува и бог, бидејќи и покрај клетвата на нејзиниот маж, од нејзините чевли никнуваат бели и црвени рози. Приказната ја интерпретира Ана Душа, а Боштјан Нарат ја придружува на гитара. Концертот продолжува со потресна словенечка народна балада „Нуна“, изведена во прекрасен дует на Ана Душа и Весна Зорник, придружуван со клавијатури и комбиниран со рецитирање на Душа. Овде протагонистката е убавата седумнаесетгодишна Уршула која живее во манастир. Еден ден еден младич ја поканува на прошетка, а бидејќи нуните не ѝ дозволуваат да оди, туку ја советуваат да се откаже од сè световно, таа, разочарана од бојјата милост, во силен бес се качува во својата соба, ги уништува симболите на верата (крстчето и книгата), зема меч и си го засадува во срцето. Следува приказната „Најденица“, која е поставена во средината на концертот и има најдолга минутажа (приближно 16 минути). На ова место ќе кажеме нешто повеќе за оваа адаптација, а подоцна ќе се вратиме на останатите три песни од концертот.

Приказната „Најденица“ почнува со првата строфа од традиционалната песна „Зајди, зајди“, во вокална изведба на Весна Зорник и придружена со клавијатури и гитара. Првите два стиха од оваа песна се појавуваат уште еднаш во првиот дел (симулација на погребната поворка за починатиот Најден) и на самиот крај. Останатиот простор е наменет за усна интерпретација на адаптираната верзија на расказот. Мотивот на враќање на мртвиот маж кај живата жена, карактеристичен за македонските народни митски преданија за вампири, кај Андреевски преминува од усната во писмена форма, од народното предание во расказ, а кај Душа се случува обратен пат – од писменото пак кон усното. Тоа подразбира и некои структурни промени во текстот. Душа, за разлика од Андреевски кој нè воведува во приказната *in medias res*, се решава за типизиран вовед и веднаш навестува дека тоа ќе биде приказна за една мистериозна жена, за Најденица: „Во Македонија има село. На крајот од селото има куќа. Таа куќа ја купил Најден, кога се вратил од градот каде што татко му го пратил да учи. Со себе донел една жена. Тој рекол дека таа му е сопруга, дека се вика Најденица. Селаните не ја познаваа, но тој ја донел со себе и тие ја прифатиле.

Бидејќи тој беше нивен и нејзе ја земаа како нивна. Живееја многу осамено, се држеа за себе, таму на крајот од селото. И покрај тоа, на тој убав летен ден, кога Најден почина, целото село дојде на погребот. И прва во поворката беше Најденица.¹⁹ Иако нараторот останува авкторијален, Душа се приближува и кон перспективата на Најденица, а се оддалечува од перспективата на селскиот колектив и не ја опишува нивната злоба педантно и суптилно како Андреевски. Нејзината идеја, се чини, е да ја нагласи љубовта на сопругниците. Оттука, задржувајќи ја репетицијата како стилско обележје на народните приказни и на Андреевски, таа нема да ги повторува истите пасуси од оригиналот, туку ќе одбере свој пасус што ќе го искористи како рефрен и со минимални интервенции ќе го каже дури четирипати, со што автоматски го истакнува дијалогот меѓу Најденица и нејзиниот мртво маж, а го акцентира и зборот *постела*, како симбол на нивна интимта: „Таа ноќ, кога Најденица легна во постелата, Најден беше повторно таму. Не можеше да го види, но чувствуваше како постелата пропаѓа под неговата тежина. Го чувствуваше неговиот здив на вратот. Таа рече: „Што бараш тука Најден?“ Тој ѝ одговори: „Каде да одам? Ова е мојата *постела*. Во животот не сум спиеел на друга *постела*.“ И таа го пушти да лежи покрај неа цела ноќ.“ Расказот на Андреевски завршува со толку моќна слика на Најденица застрелана во срцето, што и Душа се решава да ја пренесе речиси без интервенции и со тоа го оправдува акцентирањето на љубовниот мотив.

Концертот продолжува со кратка меланхолична словенечка народна љубовна песна „Stoји, stoји mi polje“, изведена во дует со традиционална мелодија (Зорник и Нарат), без музичка придружба. Интересно, што и во овој текст (како во претходните два) се истакнува зборот *срце*. Впрочем, оваа песна во рамки на целиот концерт делува како еден вид пауза, одмор за слушатели/гледачи пред нова доза на приказните во кои се илустрира пред сè женската страст, решителност, храброст, како и немоќ и суровост. Во следната, епска народна песна „Lenčica, Gregcova sestričica“ се тематизира љубовта на сестрата кон нејзиниот брат, а се насетува и инцестуозност (Грегец љубоморно ја затвора сестра си во замок и не сака да ја даде никому за жена). Еден ден пристигнува царско писмо и Грегец е испратен на војна со Турци, а Ленчица дознава дека станал голем јунак кој на Турците им сече глави, но и дека паднал во бој, обезглавен од самиот турски цар. Кога Ленчица ќе дознае за смртта на брат си и за тоа како турската царица ја подигнала мртвата глава на Грегец додека неговата крв потекла низ

---

¹⁹ Превод од словенечки: Илија Божинов.

нејзините убави гради, веднаш ја облекува униформата на брат ѝ и тргнува да го одмазди. И додека таа сече турски глави, сите мислат дека тоа е мртвиот Грегец. Во мигот пред да го убие турскиот цар, Ленчица му ги покажува своите црни плетеници и белите дојки и предизвикувачки го прашува: „има ли твојата царица вакви?“ Песната е изведена многу динамично и ритмично, со клавијатури и рецитирање и со пеење на рефренот (дует на Зорник и Нарат). Концертот завршува со суровата словенечка народна балада „Grajska gospa zakolje majerici sinka“, во којашто бездетната грофица збеснува гледајќи ја младата слугинка како му пее на својот синко приспивна песна, па зема нож и го коле, а потоа сака да му го зготви на својот маж за ручек. Тој, дознавајќи од слугинката што се случило, ја фрла жена си од дворските чардаци и ја проколнува.

Најденица на Андреевски, значи, кај Душа заживува во нов контекст. Опкружена со страсни, решителни, храбри, па и немоќни и сурови жени, таа е некако најпасивна: нејзината приказна се одвива речиси без нејзиното дејствување, односно се одвива токму поради нејзиното недејствување, нејзината тивка верност и љубов кон починатиот сопруг и нејзината добрина и трпеливост кон соселаните. Коцертот не обединува само различни мотиви, туку во него се спојуваат и различни книжевни жанрови (народна приказна, уметнички расказ, лирска и епска народна песна, народна балада), па и јазични кодови. Словенечките народни песни се интерпретирани во оригиналните записи, односно минимално преработени, и затоа јазикот е обоен со доза на архаичност, додека адаптациите „Рози“ и „Најденица“ се предаваат во современ јазик, со обележја на разговорниот стил и затоа имаат поинаков ритам. Музичките аранжмани се разновидни: од традиционални напеви, па сè до современи стилови. Затоа концертот звучи свежо и современо, и покрај тоа што се интерпретираат пред сè традиционални народни текстови. Вакви контрасти придонесуваат кон извесна драматичност и полидимензионалност на интерпретираните текстови, но сепак се чини дека сите звуци и движења на сцената им се потчинети пред сè на враќањето кон оралната традиција, на усното предавање на приказните, на привлекување и задржување на вниманието на слушателот/гледачот токму со моќта на зборот и добрата приказна, и тоа во времето кога, поради постојана, често и агресивна опкруженост од најразлични медиуми, тоа се чини невозможно.

На прашањето колкупати го имале изведено концертот и на кои места, Ана Душа одговори: „Во 2011 и 2012 година концертот го изведовме приближно дваесет и пет пати, најчесто во домови на

култура и различни фестивали во Словенија. Најбитните според мене беа: раскажувачкиот фестивал „Pravljice danes“, 2011, во Љубљана; меѓународниот литературен фестивал „Lirikonfest“, 2012, во Велење; манифестацијата по повод доделување награда за најдобар словенечки роман на годината, „Kresnik 2011“, на 23 јуни 2012, во Љубљана; меѓународниот литературно-музички фестивал „Festival ljubezni“, 2011 во Австрија, каде што студентите од универзитетот во Грац ја превеле мојата верзија на расказот од П. М. Андреевски на германски; културниот фестивал во Врхника „Sankarjada“; а еден, за мене посебно битен настап се одржа во женскиот затвор во Иг (Zavod za prestajanje kazni zaroga Ig), бидејќи добив впечаток дека сите приказни од нашиот концерт, вклучително со „Најденица“, ја проблематизираат позицијата на жената и нејзините вини, односно не-вини, што ги има извршено само затоа што е жена. Тој настап беше доста интензивен, но добро прифатен.“

Ана ја прашав и дали можеби приказната „Најденица“ на нивните настани наиде на некакви посебни коментари или реакции од публиката? Нејзиниот одговор беше потврден: „Од сите приказни што досега ги имам раскажувано (со групата или сама), „Најденица“ беше една од оние што предизвикаа најсилни емоционални реакции кај публиката. Ми текнува за трите гледателки (универзитетска професорка, основноучилишна учителка и студентка), кои по настапот ми пристапија и ми рекоа дека плачеле додека го слушале тој расказ, а ми го опишаа како *интимен, непосреден, вистински*.“

На крајот од ова мини-интервју размислувајќи за естетските вредности на расказот „Вампир“ на П. М. Андреевски, Ана Душа ќе се довери: „Ќе ти го откријам и сопственото мислење, кое во овој пример нема да биде ни малку стручно, макар што имам студирано компаративна книжевност, туку ќе биде сосема лично, произлезено од чисто наивно-емотивна читателска перспектива. Ќе се обидам, значи, да кажам зошто овој расказ предизвикува толку силни емоционални реакции. Мислам дека во него има една толку страшна и нецензурирана тага (што е, колку што ми е познато, карактеристична пред сè за словенските народи), дека толку отворено го воспоставува односот меѓу „милоста“ што сите ја бараме и „баналноста“ што сите ја живееме, дека толку отворено зборува за животните кафези што не можат да се избегнат, и дека е напишана во толку непосреден и непатетичен стил, што не можеш со неа да блефираш ниту како раскажувач ниту како слушател, туку можеш само да се затвориш пред неа или да допуштиш да те застрела право во срце. Мислам дека тоа е одлика само на најдобрите приказни – тие не ти дозволуваат да им

пристапиш аналитички, туку од тебе бараат потполна отвореност и предаденост.“

Најдобрите приказни најчесто наоѓаат пат кон читатели /слушатели /гледачи. Се чини дека тоа му се случило и на расказот „Вампир“ на П.М. Андреевски, барем во Словенија, каде што е отпечатен во книга (изборот *Kar vidijo mačke: makedonska kratka proza*), емитиран во радиостерот (емисијата *Za dva groša fantazije*), интерпретиран во живо (фестивалот *Pravljичna ReŠetanja*), а во преработена верзија вклучен во концерт (*Tri zdrave Marije in en oče naš*), кој е подоцна снимен и на ЦД формат. Адаптираната верзија, направена од Ана Душа, го поставува текстот на П.М. Андреевски во нов, свеж и возбудлив контекст – со фокус на *интимната приказна на жената*, со што заслужува посебно внимание.

Литература

- Andreevski, Petre M. 2011: *Poslednji vaščani*. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev, едиција Sto slovanskih romanov.
- Andreevski, Petre M. 2011: *Vsi obrazi smrti*. Ljubljana: LUD Literatura, едиција Stopinje.
- Вражиновски, Танас/Спировска, Лепосава, 1988: *Вампирите во македонските верувања и преданија*. Скопје: Институт за фолклор, 1988. 5–21.
- Dolžan, Sonja, 2011: Poskus antologije makedonske književnosti. *Otočjeo.*, 2011, год. 3, бр.
- Subiotto, Namita, 2007: Makedonsko leposlovje v slovenskih prevodih. *Hieronimus*, letn. 1, št. 1/2, str. 23–39.
- Subiotto, Namita (ur.), 2008: *Kar vidijo mačke: makedonska kratka proza*. Ljubljana, Študentska založba, , Beletrina.
- Субиото, Намита, 2008: Словенечките преводи на македонската белетристика. *Снектар (Сконје)*, год. 26, бр. 52. 127-144.
- Černec, Živa/Mikloš, Željko/Subiotto, Namita (ur.), 2007: *V mesečini svet: makedonska fantastična kratka proza*, Ljubljana: Oddelek za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.